

FRBR IR LRM modelių taikymas tęsiamiesiems ištekliams

Maja Žumer

Liubianos universitetas (Slovėnija)

Trondas Aalbergas

Oslo miesto universitetas

Edwardas o'Neillas

OCLC tyrimai (atsistatydinęs) (JAV)

Pateikiame pranešimo ištrauką

„Funkciniai reikalavimai bibliografiniams įrašams“ (FRBR) ir šio modelio tąsa „IFLA pamatinis bibliotekų modelis“ (LRM) ne iki galo paaiškina, kaip modeliuoti tęsiamuosius išteklius (žurnalus, mokslinius žurnalus, laikraščius). Sudėtinga šiems ištekliams pritaikyti [FRBR] „kūrinio – išraiškos – apraiškos“ (WEMI) modelį; ši problema tik iš dalies išnagrinėta. Tęsimieji ištekliai yra sudėtingi ir kelia modeliavimo problemų, panašiai kaip ir monografiniai leidiniai, todėl daugeliui serialinių leidinių kataloguotojų nėra tikri, kad jiems įmanoma pritaikyti WEMI modelį.

Nors serialiniai leidiniai ir integruojamieji ištekliai laikomi tęsiamaisiais ištekliais, jie yra skirtingi ir jiems būtina taikyti skirtingas modeliavimo nuostatas. Integruojamieji ištekliai yra baigtiniai bibliografiniai vienetai, kurie yra periodiškai peržiūrimi, o serialiniai leidiniai yra sancaupiniai bibliografiniai vienetai, sudaryti iš atskirų dalių, kurios leidžiamos tam tikru periodišku. Integruojamieji ištekliai, būdami baigtiniais bibliografiniais vienetais, neatsižvelgiant į tai, kaip dažnai jie yra naujinami, gali būti modeliuojami kaip monografiniai leidiniai. LRM apibrėžia elementą „serialinis kūrinys“, kuriuo pripažįstamas sudarytojų, redaktorių ir kitų panašių veiksmų vaidmuo. Tačiau šį indėlį apibrėžia taip pat ir LRM apibrėžiamas santykis „kieno sukurta“ (tai yra veiksmo ir apraiškos santykis), todėl elementas „serialinis kūrinys“ tampa perteklinis. Nors LRM ir padaryti šie pakeitimai, serialinių leidinių modeliavimas išlieka problemiškas. Traktuoti serialinį leidinį (kaip visumą) kaip apraišką yra nenuoseklu turint galvoje tai, kad apraiška yra statiškas entitetas. <...> Panašu, kad bus būtina keisti WEMI modelį norint kad jis apimtų serialinių leidinių modeliavimą.

Tipiškas integruojamųjų išteklių pavyzdys yra keičiamųjų-naujinamųjų lapų leidiniai. <...> Dabar keičiamųjų-naujinamųjų lapų leidinius didžia dalimi pakeitė elektroniniai jų atitiktinys, kurie yra pigesni ir paprastesni naudoti ir prižiūrėti. <...> Nežiūrint į tai, kad integruojamieji ištekliai pripažįstami kaip vieni iš svarbiausių bibliotekų išteklių, FRBR ir LRM jie neminimi.

Nors nedaugeliui skaitytojų rūpi, o ir retas iš viso žino, kaip kūrinys yra naujinamas, kataloguotojams tai yra ypač svarbu. *Hinger & Lin 2008* (Hinger, J. & Lin, S. (2008). SCCTP Integrating Resources Cataloging Workshop. *The Serials Librarian*, 54(1–2), p. 24)) taip apibendrina [katalogavimo] skirtumą: „Jeigu išteklius yra baigtinis, tačiau kai kurios jo dalys gali būti peržiūrimos, traktuokite jį kaip monografinį leidinį. Jeigu panašu, kad laikui bėgant jis galės

būti naujinamas, traktuokite jį kaip serialinį leidinį arba integruojamąjį išteklių“. Tai reiškia, kad nusprendžiant, ar išteklius laikytinas monografiniu leidiniu, ar integruojamuoju ištekliumi, turi būti remiamasi būsimų peržiūrų tikimybe. Visos išraiškos gali būti peržiūrimos, ir kiekvienos peržiūros rezultatas yra to paties kūrinio nauja išraiška.

Bibliotekos serialinius leidinius tradiciškai traktuoja kitaip negu monografinius leidinius. Serialiniai leidiniai – tai žurnalai, moksliniai žurnalai, laikraščiai, metknygės, informaciniai biuleteniai, konferencijų medžiaga ir pan. – visa, kas leidžiamas viena paskui kitą einančiomis dalimis. <...> Serialinių leidinių [katalogavimo] problema yra tai, kad turi būti aprašomas ir serialinis leidinys kaip visuma, ir atskiros jo dalys.

Atskirai serialiniame leidinyje įkūnytai išraiškai apibrėžti vartosime terminą *analizinis bibliografinis vienetas*.

Serialinių leidinių metaduomenis tradiciškai kuria bibliotekos bei indeksavimo ir anotavimo tarnybos: anotuotojai kuria analizinių bibliografinio vieneto metaduomenis, o kataloguotojai – serialinio leidinio kaip visumos metaduomenis. Neseniai analizinio lygmens metaduomenis pradėjo kurti paieškos sistemos (pvz. *Google*), o ir daugelis leidėjų irgi indeksuoja savo leidžiamus mokslinius žurnalus ir teikia jų prieigą savo interneto svetainėse. Nors bibliotekos <...> kataloguoja serialinius leidinius, kataloguotojai analizinių bibliografinių vienetų metaduomenų kūrime atlieka antraeilį vaidmenį.

Viena iš LRM naujovių yra tai, kad praplėsta 1 grupės entitetų ir veiksmų santykių šeima. Šie santykiai – tai santykiai, siejantys veiksmo entitetą ir grupės entitetus bei fiksuojantys „atsakomybę už sukūrimo, gamybos, platinimo, nuosavybės ir modifikavimo procesus“ (IFLA pamatinis bibliotekų modelis, p. 84). FRBR santykis „kieno sukurta“ sieja tik kūrinius ir veiksmus. LRM praplėtė šį santykį, apibrėždamas „kieno sukurta“ santykį kaip veiksmo bei išraiškos ir apraiškos santykį.

LRM serialinius leidinius traktuoja kaip sancaupinius leidinius ir apibrėžia terminą „serialiniai kūriniai“. Serialinis leidinys yra sancaupinio leidinio potipis; tai yra išraiškų sancaupa. Sancaupinio leidinio sąvoką pirmą kartą pasiūlė IFLA Sancaupinių leidinių darbo grupė (2011). Darbo grupė pažymėjo, kad „išraiškų sancaupimo procesas yra intelektinis arba meninis veiksmas ir todėl atitinka kūrinio sukūrimo reikalavimus. Sukurdamas sancaupinę apraišką, kaupėjas sukuria sancaupinį kūrinį“. LRM sancaupinio kūrinio sąvoka praplėsta įtraukiant į ją serialinius leidinius <...>.

„Serialinis kūrinys“, kaip vienas iš kūrinio potipių, apibūdinamas FRBRoo modelyje <...>; jis atsispindi taip pat ir PRESSoo modelyje (2016). Tačiau nė vienas iš šių modelių nesiūlo būdo, kaip modeliuoti <...> sancaupinį leidinį.

Nors <...> traktuoti visą serialinį leidinį kaip apraišką yra ginčytina, tai turi privalumų. Visą serialinį leidinį atstovaujanti apraiška leidžia naudoti „kieno sukurta“ santykį, pripažįstantį redaktoriaus vaidmenį, ir įrašyti serialinio leidinio antraštės, leidėjo, gaunamumo ir kitus susijusius metaduomenis. Serialiniai leidiniai unikalūs tuo, kad jie yra sancaupiniai leidiniai, kurie nuolat kinta pasipildydami vienas po kito einančiais naujais analiziniais bibliografiniais vienetais.

LRM kūrinio ir išraiškos sąvokos gerai pritaikomos serialiniams leidiniams, tačiau tai, kaip šis modelis traktuoja apraišką ir kūrinį, yra problemiška.